

2. ΜΑΛΕΒΡΑΓΧΙΟΣ (MALEBRANCHE)

1. Βίος και συγγραφή. Ὁ Νικόλαος Μαλεβράγχιος, ἐν Παρισίοις τῷ 1638 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν καὶ εὐπόρων γεννηθεὶς, ἔπασχεν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας κύρτωσιν τῆς ῥάχεως καὶ εἶχεν ἀδυναμίαν· διὸ καὶ ἔφευγε τὰς κοινωνικὰς ἀναστροφὰς καὶ ἠσμένιζεν εἰς τὸν μονήρη καὶ θεωρητικὸν βίον. Σπουδάσας ἐν Σορβώνῃ θεολογίαν ἐγένετο, ἐν ἡλικίᾳ 22 ἐτῶν, ἱερεὺς καὶ τῷ 1660 εἰσήχθη εἰς τὸ ἱερατικὸν τάγμα τὸ λεγόμενον τοῦ Ὁρατορίου¹ ἢ τῶν Ὁρατοριανῶν πατέρων², οὐ σκοπὸς ἦτο ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἐπιστημονικῆ ἐμπέδωσις. Ἐκεῖ ἔσχε καιρὸν νὰ ἀσχοληθῇ, πλὴν τῶν γλωσσῶν, περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν σπουδὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Αὐγουστίνου μᾶλλον ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνάτου. Ὅτε δὲ τῷ 1664, περιεργαζόμενος παλαιοπωλεῖδόν τι, ἐνέτυχε τῇ περὶ τοῦ ἀνθρώπου πραγματείᾳ τοῦ Καρτεσίου, τοσοῦτον ἐθέλχθη ὑπὸ τῆς σαφηνείας τῶν ἐννοιῶν, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ συντόμως περὶ τὴν μελέτην τῶν ἔργων καὶ τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ³.

Τὰ πορίσματα τῶν δεκαετῶν μελετῶν αὐτοῦ ἐξέθηκεν ἐν τῷ « Περὶ τῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας »⁴ διεξοδικῶ περιωνύμῳ συγγράμματι, ὅπερ, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπηυξημένον, ἐξεδόθη πολλάκις ὕστερον⁵. Ἐπικριθεὶς δὲ ὑπὸ τε ἄλλων καὶ μάλιστα τοῦ ὠσαύτως

1. Λατιν. Oratorium, ἰταλ. oratorio, σημαίνει κυρίως εὐκτήριον οἶκον, αἰθουσαν προσευχῆς.

2. Τὸ τάγμα ἰδρύθη τῷ 1583 ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ 13ου. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὸ ἐκαλοῦντο Ὁρατοριανοὶ ἢ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ (Φιλίππου Νέρη) Φιλιππικοί.

3. Τὴν μελέτην ἐποιεῖτο κατὰ τρόπον κριτικὸν καὶ ὑπεδείκνυεν εἰς τοὺς συγχρόνους, πῶς πρέπει νὰ σπουδάζηται ὁ Καρτέσιος. Ἐθαύμαζε μὲν τὸν μέγαν φιλόσοφον, ἀλλὰ δὲν συνεφώνει κατὰ πάντα αὐτῷ καὶ ἐπεχείρει νὰ συμπληρώσῃ τὰ διδάγματα ἐκείνου διὰ τῶν τοῦ Αὐγουστίνου.

4. De la recherche de la vérité ou l'on traite de la nature, de l'esprit, de l'homme et de l'usage qu'il doit faire pour éviter l'erreur dans les sciences, 2 τόμοι, 1674-1675. Μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν τῷ 1776.

5. Νεωτέρα ἔκδοσις, μετὰ προλόγου τοῦ F. Bouillier, ἐγένετο ἐν Παρισίοις

Καρτεσιακοῦ Arnauld ἠναγκάσθη νὰ διεξαγάγη μακρὸν ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα, ἐν ᾧ ἀνέπτυξεν εὐρύτερον διὰ πολλῶν συγγραφῶν τὸ ἴδιον σύστημα¹.

Ἐτελεύτησε τῷ 1715 (ὀλίγον κατόπιν συνομιλίας μετὰ τοῦ Ἄγγλου φιλοσόφου Βερκελεῖου) καταλιπὼν πολλὰ ἔργα, ὧν κυριώτερα, πλὴν τοῦ μνημονευθέντος, εἶναι τὰ ἐπόμενα· « Λόγοι χριστιανικοὶ »².—« Πραγματεῖα περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος »³.—« Πραγματεῖα περὶ ἠθικῆς »⁴.—« Μελετήματα χριστιανικὰ καὶ μεταφυσικὰ »⁵.—« Διάλογοι περὶ τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς θρησκείας »⁶.—« Πραγματεῖα περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ »⁷.—« Διάλογοι φιλοσόφου χριστιανοῦ καὶ Κινέζου φιλοσόφου περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ »^{8,9}. Ἐν πᾶσι τούτοις ἐπανθεῖ θαυμαστὴ σαφήνεια καὶ χάρις. Τὸν ἄνδρα διέκρινε περισσὴ σεμνότης καὶ μετριοφροσύνη, αὐστηρὰ ἠθικότης καὶ βαθεῖα εὐσέβεια.

2. Γνωσιολογία καὶ ὄντολογία. Ὁ Μαλεβράγχιος, πορευόμενος ἦνπερ καὶ ὁ Καρτέσιος ὁδόν, παρατήρησεν ὅτι εἴμεθα βέβαιοι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ ὅτι προσ-
τῷ 1880. Μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν τῷ 1691 καὶ ἐπανεξεδόθη τῷ 1920.

1. Εἶχε δ' ὅμως ὁ Μαλεβράγχιος καὶ πολλοὺς φίλους καὶ θαυμαστάς. Εἰς τοὺς ἐπικοινωνοῦντας αὐτῷ δι' ἐπιστολῶν κατελέγετο καὶ ἡ πριγκίπισσα Ἐλισάβετ, εἰς δὲ τοὺς γνωρίμους καὶ ὁ νεαρὸς τότε Λεῖβνίτιος.

2. *Conversations chretiennes*, 1676.

3. *Traité de la nature et de la grâce*, 1680.

4. *Traité de la morale*, 1683.

5. *Meditations chrétiennes et métaphysiques*, 1683.

6. *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 1688· νεωτ. ἔκδ. 1922.

7. *Traité de l'amour de Dieu*, 1697.

8. *Entretiens d'un philosophe chretien et d'un philosophe chinois sur la nature de Dieu*, 1708.

9. Τὰς ἐπικριτικὰς πραγματείας τὰς κατὰ τοῦ Ἀρνόλδου γραφείσας ὑπ' αὐτοῦ συλλέξας ἐξέδωκεν εἰς τέσσαρας τόμους ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « *Recueil des toutes les réponses du N. Malebranche à M. Arnauld*, 1709.

Ἄπαντα τὰ ἔργα τοῦ Μαλεβραγχίου ἐξεδόθησαν εἰς 11 τόμους, ἐν Παρισίοις, τῷ 1712. Ἐκλεκτὰ δὲ μέρη αὐτῶν ἐξέδωκεν ὁ J. Simon, εἰς 4 τόμους ἐν Παρισίοις, τῷ 1859-1871. Τὰ καθ' ἕνα ἔργα ἐξεδόθησαν χωριστὰ (ἐπιθ. E. B r é h i e r, *Histoire de la philosophie* 2, 227).

ιτωτέρα εἰς τὴν γνῶσιν εἶναι ἢ ψυχὴ, ὁ νοῦς μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα· διὰ τῆς ἀπλῆς ἐποπτείας βεβαιούμεθα περὶ τῶν ἀϊδίων ἀληθειῶν ὡς ἀρχῶν τῆς νοήσεως ἡμῶν¹. λαμβάνομεν δὲ βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν πραγμάτων, ὅταν πεισθῶμεν ὅτι ἐξαρτώμεθα ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅστις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπατᾷ ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πλάνη εἶναι αἰτία παντοίων κακῶν καὶ τῆς ἀθλιότητος τῶν ἀνθρώπων, πρέπει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ φεύγωμεν αὐτήν². πηγαὶ δὲ τῆς πλάνης εἶναι πολλαί, τὸ μὲν αἰ αἰσθήσεις καὶ ἡ φαντασία, τὸ δὲ αἰ κλίσεις καὶ τὰ πάθη. Ὡς πρὸς τὰς αἰσθήσεις πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι δὲν εἶναι οὕτω παρεφθαρμένοι, ὡς συνήθως ὑπολαμβάνεται, διότι τὴν ἀπάτην ἐπάγουσιν οὐχὶ κυρίως αἰ αἰσθήσεις ἀλλὰ ἡ βούλησις διὰ τῆς προπετοῦς αὐτῆς κρίσεως. Ὀφείλομεν δὲ νὰ τηρῶμεν ἀκριβῶς τόνδε τὸν κανόνα, νὰ μὴ κρίνωμεν δηλονότι διὰ τῶν αἰσθήσεων περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ ἡμέτερον σῶμα. Διότι αἰ αἰσθήσεις ἐδόθησαν ἡμῖν οὐχὶ πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων καθ' ἑαυτὰ ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν τοῦ σώματος³. παρέχουσι μὲν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς σχέσεως, ἐν ᾗ εὐρίσκονται τὰ περὶ ἡμᾶς σώματα πρὸς τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἀλλ' εἶναι ἀνίκανοι νὰ διδάξωσιν ὅποια εἶναι τὰ σώματα καθ' ἑαυτὰ. Ἡ δὲ φαντασία ἀπατᾷ⁴, διότι τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς αἰσθήσεως⁵ καὶ συγχρόνως ἥρτηται ἐκ τῶν ἡμετέρων συναισθημάτων⁶.

1. Recherches de la vérité, lib. 1 chap. 13.

2. Περὶ τῶν πλανῶν γίνεται ἀκριβέστερος λόγος ἰδίᾳ ἐν τοῖς κεφαλαίοις 6ῳ, 7ῳ καὶ 16ῳ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ περὶ ζητήσεως τῆς ἀληθείας ἔργου.

3. « Θεώρει τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς μάρτυρας ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀλλ' ἀξιοπίστους συμβούλους ὡς πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῆς ζωῆς » (αὐτ. 1, 5.1,20).

4. Περὶ τὴν φαντασίαν ἀσχολεῖται μέγα μέρος τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς μνημονευθείσης συγγραφῆς.

5. Γίνεται ἡ φαντασία ὧδε· ὅταν αἰ ἐσωτερικαὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἴνες κινηθῶσιν οὐχὶ ὑπὸ ἐξωτερικοῦ πράγματος ἀλλ' ὑπὸ τῆς πορείας τῶν ζωτικῶν πνευμάτων, τότε ἡ ψυχὴ σχηματίζει φάντασμα καὶ κρίνει ὅτι τοῦτο ὑπάρχει οὐχὶ ἔξω ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται πράγματός τινος ὡς ἀπόντος· ἐν τούτῳ ἐγκείται ἡ διαφορὰ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας. (αὐτ. 2, 1, 1).

6. Ὁ Μαλεβράγγιος ἐξετάζει ἐπιμελῶς τὴν φύσιν τῶν συναισθημάτων καὶ

Γνωσεις καὶ εἶδη αὐτῆς. "Ὀλως εἰπεῖν, αἱ παραστάσεις, ὅσας ἡ ψυχὴ ἔχει διὰ τοῦ σώματος, καθορίζονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀσαφεῖς καὶ σκοτειναί· συνάπτουσιν ἡμᾶς πρὸς τὰ αἰσθητά, ἧτις σύναψις περιάγει εἰς μυρίας πλάνας καὶ ἀθλιότητας. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ἡ καθαρὰ νόησις εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, δι' ἧς γινώσκομεν τὰ ἔξω ὄντα ἄνευ σχηματισμοῦ εἰκόνων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ¹. εἶναι τὸ ὄργανον τῆς θεωρητικῆς ἐρεύνης καὶ πρέπει νὰ μένη ἀθλόωτον ὑπὸ τῶν κατ' αἰσθησιν εἰκόνων².

Κύρια τῆς γνώσεως εἶδη εἶναι δύο, ἡ ἄμεσος καὶ ἡ ἕμμεσος γνώσις³. Ἄμεσος εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἐγώ, τελουμένη διὰ τῆς αὐτοσυνειδησίας⁴. βεβαιότερον γινώσκομεν τὴν ὑπαρ-

παθῶν καὶ ἐκφέρει γνώμας ἀξίας προσοχῆς.

1. Αἰσθησις ἢ φαντασία ὑπάρχει, « ὅταν τὸ σῶμα εἶναι φυσικὴ καὶ εὐκαιρὸς ἀφορμὴ τῶν διανοημάτων τῆς ψυχῆς »· νόησις δέ, « ὅταν ἡ ψυχὴ ἐνεργῇ καθ' ἑαυτὴν ἢ μᾶλλον ὅταν ὁ θεὸς ἐνεργῇ ἐν αὐτῇ καὶ τὸ φῶς ἐκείνου φωτίζῃ τὴν ψυχὴν ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς τὸ σῶμα » (αὐτ. 5, 1, 1).

2. Ἡ νόησις εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς, διότι ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἡ μόνη, ἧς αἰρομένης συναναιρεῖται καὶ ἡ ψυχὴ. Αὕτη νοεῖ πάντοτε (*L'âme pense toujours*), πλὴν ὅτι δὲν ἔχει αἰεὶ ἀνάμνησιν τῆς νοήσεως. Τροποποιήσις δὲ τῆς νοήσεως εἶναι ἡ βούλησις, ἡ φαντασία, ἡ συναίσθησις, ἡ αἰσθησις (αὐτ. 3, 1).

3. Κατ' ἴδιον τρόπον γινώσκομεν τὸν θεὸν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ψυχάς. Ὁ θεὸς δὲν γινώσκειται οὔτε διὰ τῆς αὐτοσυνειδησίας ἡμῶν οὔτε διὰ τινος ἰδέας (ἀδύνατον διὰ τοῦ πεπερασμένου (τῆς ἰδέας) νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἄπειρον (τὸν θεόν)), ἀλλ' ἀποκαλύπτεται αὐτὸς ἐνεργῶν εἰς τὸ πνεῦμα. Τὰς δὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ψυχάς δὲν γινώσκομεν οὔτε καθ' ἑαυτὰς οὔτε διὰ τῶν ἰδεῶν οὔτε διὰ τῆς αὐτοσυνειδησίας ἡμῶν (διότι ἐκεῖνοι εἶναι διάφοροι ἡμῶν)· μόνον δὲ εἰκάζομεν, συμπεραίνομεν κατ' ἀναλογίαν ὅτι καὶ αἱ τῶν ἄλλων ψυχαὶ εἶναι ὁμοειδεῖς τῇ ἡμετέρᾳ. (αὐτ. 3,2,7).

4. Ὁ Μαλεβράγγιος, περαιτέρω τοῦ Καρτεσίου χωρῶν, διακρίνει εὖ τε καὶ καλῶς τὴν αὐτογνωσίαν, τὴν περὶ ἑαυτοῦ βεβαιότητα τοῦ νοοῦντος ἐγώ, ἀπὸ τῆς σαφοῦς γνώσεως τῆς οἰκείας οὐσίας· γινώσκοντες τὸν θεὸν δι' ἐνοράσεως γινώσκομεν ἅμα τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὑπαρξιν. Κατὰ μὲν τὸν Καρτέσιον τὸ νοοῦν ἐγώ, τὸ πνεῦμα, βλέπει ἐν ἑαυτῷ τὸν θεόν, κατὰ δὲ τὸν Μαλεβράγγιον τούναντίον, ἐν τῷ θεῷ βλέπει ἑαυτό. Ὅπωςδήποτε ὅμως, κατ' ἀμφοτέρους, ἡ συνειδησις τοῦ θεοῦ συνάπτεται μετὰ τῆς αὐτοσυνειδησίας.

ξιν τῆς ψυχῆς ἀλλ' ἀτελέστερον τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ δὴ καὶ ἀτελέστερον ἢ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων· λαμβάνομεν δὲ γνῶσιν τινα αὐτῆς ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συμβαινόντων¹. Πάντα δὲ τὰ ἄλλα (τὰ σωματικά) γινώσκομεν ἐμμέσως, διὰ τῶν ἐννοιῶν ἢ παραστάσεων. Ἡ ἐννοια εἶναι πνευματικὴ πραγματικότης, τὸ δὲ κατὰ πρῶτον καὶ ἀμέσως γινωσκόμενον δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πράγμα ἀλλ' ἡ ἐννοια αὐτοῦ· μόνον διὰ τῆς ἐννοίας λαμβάνομεν γνῶσιν τοῦ πράγματος².

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐννοιῶν—« Ἐνοροῶμεν πάντα ἐν τῷ Θεῷ ». Καὶ ἤδη αὐτόματος ἐπέρχεται ἡ ἐρώτησις· τίς ποτε ὑπάρχει ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀρχή; Ὁ Μαλεβράγγιος μνημονεύει ἐνταῦθα διαφόρους ἐκδοχὰς καὶ ἐλέγχει αὐτὰς ὡς ἀνεπαρκεῖς. Ἡ δοξασία, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι αἱ ἐννοιαὶ κατάγονται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, εἶναι ἄτοπος, ἄλλως τε καὶ διότι ἔπρεπε νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπολύονται εἰκόνες ἢ εἶδη (species)³. Οὐχ ἤττον ἄτοπος εἶναι ἡ δοξασία ὅτι αἱ ἐννοιαὶ κατάγονται ἐξ ἡμῶν (ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παράγει αὐτάς)· διότι μὴ δυνάμενοι νὰ παραγάγωμεν σώματα, πολλῶ μᾶλλον ἀδυνατοῦμεν νὰ ποιήσωμεν ἐννοίας, αἵτινες, ὡς πνευματικαί, εἶναι ἀνώτεροι τῶν εἰς ἃ ἐκφέρονται πραγμάτων⁴.

1. Ἐάν μὴ συνησθανόμεθα ποτε λύπην καὶ χαρὰν καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν θὰ ἐγινώσκομεν ὅτι ὑπάρχει ψυχὴ καὶ εἶναι ἐπιδεκτικὴ αὐτῶν. Ἐάν δ' ἐβλέπομεν ἐν τῷ θεῷ τὴν ιδέαν, τὸ πρότυπον τῆς ψυχῆς, θὰ ἐγινώσκομεν πάσας τὰς ιδιότητας αὐτῆς. (αὐτ. 3, 2, 7).

2. « Ἡ ψυχὴ—λέγει—δὲν βλέπει τὰ ἀντικείμενα δι' αὐτῶν τούτων τῶν ἀντικειμένων· ἄμεσον δὲ ἀντικείμενον τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, ὅταν π.χ. βλέπη τὸν ἥλιον, δὲν εἶναι ὁ ἥλιος ἀλλὰ τι ἀρρήκτως συνημμένον πρὸς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν· τοῦτο δ' εἶναι ὅ,τι καλῶ « ιδέαν » (παράστασιν). Οὕτω διὰ τῆς λέξεως « ιδέα » (παράστασις) ἐννοῶ ἐνταῦθα τὸ ἄμεσον καὶ τὸ προσεχέστατον πρὸς τὸ πνεῦμα πράγμα, ὅταν ἐκεῖνο ἀντιλαμβάνηται ἀντικειμένου τινός, τουτέστιν ὅ,τι ἄπτεται καὶ τροποποιεῖ τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀντικειμένου ». (αὐτ. 3, 2, 1 καὶ 3). *Entret. sur la mét.* 1, 6).

3. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται εἰκόνες, ὅμοιαι πρὸς τὰ οἰκεῖα πράγματα, θὰ ἦσαν ἐνυλοὶ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνάρμοστοι εἰς τὴν ψυχὴν (αὐτ. 3, 2, 2. *Entret. sur la mét.* 2,10).

4. Αὐτ. 3, 2, 1—4.

Μετ' ἀνασκευὴν καὶ ἄλλων τινῶν δοξασιῶν¹ καταλήγει ὁ φιλόσοφος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ μόνον ἐκ τούτου, ὅτι π ἄ ν τ α ἐ ν ο ρ ῶ μ ε ν ἐ ν τ ῶ θ ε ῶ , (nous voyons toutes choses en Dieu)², ὅτι ἡ ψυχὴ ὁ ρ ᾶ τὰ ἐκτὸς σώματα μόνον διὰ τῶν ἐννοιῶν τῶν ἐκπροσωποσῶν αὐτά³. Ὁ θεὸς δηλαδή, ὡς τὸ ἄπειρον καὶ καθολικὸν ὄν, ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὰς ἰδέας πάντων τῶν δημιουργημάτων, τὰ αἰδία πρότυπα τῶν ὄντων· διότι πᾶν πεπερασμένον καὶ μερικὸν ὄν ὑπάρχει μόνον διὰ τῆς μετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ἄπειρον καὶ καθολικὸν ὄν, τὸν θεόν⁴. Ὁ θεὸς εἶναι ὁ ἥ λ ι ο ς τ ῶ ν π ν ε υ μ ᾶ τ ῶ ν, ὁ κ α θ ο λ ι κ ὸ ς λ ὁ γ ο ς (raison universelle), τὸ φῶς τὸ πάντας τοὺς ἀνθρώπους φωτίζον· εἶναι διὰ τῆς

1. Ὡς σφαλερὰ ἐλέγχεται ἡ γνώμη ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει ἐμφύτους ἐννοίας, ὡς καὶ ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ δύναται νὰ μάθῃ τὰ ἐκτὸς, ἐὰν μόνον θεωρήσῃ ἑαυτὴν καὶ τὰς ἰδίας αὐτῆς τελειότητας (αὐτ. 3, 2, 4 καὶ 5).

2. Αὐτ. 3, 2, 6. Παραπλήσια διανοήματα, καταγόμενα ἐκ τῆς νέας πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἀπαντῶσι παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ καὶ τῷ Καμπανέλλῳ.

3. « Les âmes... ne peuvent voir les corps de dehors que par des idées qui les représentent ». (αὐτ. 3, 2, 1).

4. Αὐτ. 3, 2, 8 καὶ 9. Entret. sur la métaph. 2, 3. Αἱ « ἰδέαι » δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν δημιουργημάτων ὡς παραδειγματικῶν αἰτίων ἀλλὰ τὸναντίον ἐκεῖναι εἶναι πρότυπα τῶν δημιουργημάτων. Ὡσαύτως δὲν ἤρτηνται ἐκ τοῦ θεοῦ ὡς δρώσης αὐτῶν αἰτίας· διότι, ὑπάρχουσαι αἰδίοι, ἀναλλοίωτοι καὶ ἀναγκαῖαι, δὲν χρῆζουσι δρώσης αἰτίας. Ἐκ τοῦ θεοῦ, ὡς δρῶντος αἰτίου, ἐξαρτῶνται αἱ ἐννοιαὶ ἢ παραστάσεις.

Ἐπίαναγκες νὰ μὴ συγχέωμεν ἀλλὰ νὰ διακρίνωμεν καὶ διαστέλλωμεν τὰς ἰδέας, τὰ ἐν τῷ θεῷ δηλονότι πρότυπα τῶν δημιουργημάτων ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐννοιῶν ἢ παραστάσεων αὐτῶν. Αἱ ἰδέαι προηγούνται τῶν ἐννοιῶν ἢ παραστάσεων· εἶναι ὑπάρξεις ἐν τῷ Θεῷ, οὐχὶ τρόποι τῆς ψυχῆς ἀλλ' αἰτίαι αὐτῶν (αὐτ. 3, 2, 1.8 καὶ 9. Entret. sur la mét. 2,3. Réponse à M. Regis κεφ. 2 N. 12. 14. 23.).

Εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν ἐννοιῶν ἰδέας καὶ ἐννοίας συνετέλεσε μεγάλως ἡ ὑπὸ πολλῶν εὐρεῖα χρῆσις τῆς λέξεως « ἰδέα » πρὸς δήλωσιν ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν. Τὸ ἔλλειμμα τοῦτο, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Μαλεβραγχίῳ, ἀνάγεται ἤδη εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Πλάτωνα, οὗ πολλοὶ νεώτεροι ἐξηγηταὶ περιπίπτουσι διὰ τοῦτο εἰς δεινὴν σύγχυσιν ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων.

παρουσίας αὐτοῦ στενότατα συνημμένος πρὸς τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὥστε νὰ δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ὁ τόπος τῶν πνευμάτων (*le lieu des esprits*), καθὰ δὴ ἡ ἔκτασις εἶναι ὁ τόπος τῶν σωμάτων¹. Εἶναι δὲ ὁ θεὸς αἰεὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἀμέσως παρῶν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐνεργεῖ ἐπ' αὐτὰ ἰσχυρότερον ἢ ἡ παρουσία πάντων τῶν πεπερασμένων. Καὶ ἀφοῦ ὁ θεὸς εἶναι ἀμέσως αἰεὶ παρῶν εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν, δυνάμεθα νὰ ἐποπτεύωμεν ἐν τῷ θεῷ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἤτοι τὰς ιδέας².

Οὕτω πως ἔχομεν ἀπόκρισιν εἰς τὸ ἐρώτημα, τίς ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀρχή. Ἐποπτεύοντες δηλαδὴ τὰς ἐν τῷ θεῷ ιδέας λαμβάνομεν τὰς ἐννοίας αὐτῶν, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰ δημιουργήματα ὡς ἀπεικασματα ἐκείνων τῶν ιδεῶν. Ὁ θεὸς εἶναι τὸ καθολικὸν καὶ ἀπόλυτον ὄν, ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται πᾶσαι αἱ ιδέαι τῶν σωματικῶν ὄντων· καὶ ὅπως ταῦτα εἶναι τρόποι τῆς ἐκτάσεως, οὕτω καὶ αἱ ιδέαι αὐτῶν εἶναι περιορισμοὶ τῆς ἐν τῷ θεῷ ἀπείρου νοητῆς ἐκτάσεως (*étendue intellectuelle*)³. Θεωροῦντες δὲ τὰς ιδέας τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, τὸν καθορισμὸν τοῦτον (τὴν τροποποίησιν) τῆς νοητῆς ἐκτάσεως, ἐποπτεύομεν αὐτὴν τὴν ιδέαν τοῦ θεοῦ καὶ βεβαιούμεθα περὶ τοῦ κύρους τῆς γνώσεως ἡμῶν· διότι τὰ πράγματα ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὰς ιδέας.

Ἡ καθολικωτάτη ἐννοια τοῦ θεοῦ εἶναι ἄφυκτος προϋπόθεσις πάσης γνώσεως· διότι πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους ἐννοιαὶ εἶναι κατὰ βᾶθος μόνον μεθέξεις εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ ἀπείρου ἐννοίαν, περιορισμοὶ ἢ μερικεύσεις αὐτῆς⁴. Γινώσκοντες τὰς ἐν τῷ θεῷ ιδέας γινώσκομεν

1. Ὅπως ἐν τῇ ἐκτάσει (τῷ χώρῳ) ὑπάρχουσι τὰ σώματα, οὕτω καὶ ἐν τῷ θεῷ ὑπάρχουσι τὰ πνεύματα. (αὐτ. 3, 2, 6 καὶ 8. *Traité de la nature* 3, 1. *Méd. chrét. et métaph.* 1, 4).

2. Αἱ ψυχὰς ἡμῶν, ἐν τῷ θεῷ εὐρισκόμεναι, ἐποπτεύουσι τὰς ὡσαύτως ἐν τῷ θεῷ ὑπαρχούσας ιδέας, πλὴν οὐχὶ πάσας. Μόνον ὁ θεὸς ἐνορᾷ ἐν ἑαυτῷ πάντα, διότι ἐμπεριέχει τὰ πάντα. Ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν, μὴ οὔσα μήτε ἀπειρον μήτε καθολικὸν ὄν, δὲν ἐποπτεύει πάντα (αὐτ. 3, 2, 5 καὶ 8. 6, 1, 5).

3. Ὡς ἔχουσι τὰ πραγματικὰ σώματα πρὸς τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν, οὕτως ἔχουσι καὶ αἱ ιδέαι αὐτῶν πρὸς τὴν « νοητὴν ἔκτασιν », ἧς εἶναι τροποποιήσεις.

4. Ἡ ἐννοια τοῦ μερικοῦ προέρχεται ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ

τάς ἐν αὐτῷ ἀληθείας, αἵτινες ἐγκαινται ἐν ταῖς ἀναγκαίαις τῶν ἰδεῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεσιν· ἐκ τῆς ἀμέσου δ' ἐποπτείας τοῦ θεοῦ ἀρυόμεθα τὰς ἐν αὐτῷ ἀληθείας οὐχὶ ἀμέσως ἀλλ' ἐμμέσως διὰ τῶν ἰδεῶν. Ὁ θεὸς δηλαδὴ εἶναι ἡ ἀίδιος καὶ καθολικὴ ἀλήθεια, ὡς τοιοῦτος δ' ἐμπεριέχει πάσας τὰς μερικὰς ἀληθείας· ταύτας ἀρυόμεθα ἐξ ἐκείνου διὰ τῶν Ἰδεῶν, ἃς ἐποπτεύομεν ἐν αὐτῷ. Γινώσκειν ἀληθῶς τὰ ὄντα σημαίνει ἐποπτεῦειν αὐτὰ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν θείων ἰδεῶν¹.

Π ὥ ς γ ι ν ὴ σ κ ο μ ε ν τ ὸ ν Θ ε ὸ ν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν δύο τινά. Πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ καὶ ἐνορᾷ ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα ἐν τῷ θεῷ, ὅμως δὲν ἐποπτεῦει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ², ὡς αὕτη ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, ἥτοι ἀπόλυτον ἀλλὰ μόνον σχετικὴν πρὸς τὰ δημιουργήματα ἢ μεθεκτὴν παρ' αὐτῶν· βλέπει δηλονότι τὴν θείαν οὐσίαν μόνον κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰ δημιουργήματα, ἢ, ἄλλως εἰπεῖν, κατὰ τὰς τελειότητας (ιδέας), καθ' ἃς ἡ θεία οὐσία εἶναι μεθεκτὴ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν³. Δεύτερον δὲ νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι πρὸς γνῶσιν τῶν ἰδεῶν ἀπαιτεῖται ἡ προσοχή, ἥτις εἶναι τρόπον τινὰ φυσικὴ δέησις, ὑπὸ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀναπεμπομένη ὑπὲρ ἀποκαλύψεως ὠρισμένης ιδέας· ἡ γνῶσις τῆς ιδέας εἶναι ἀνάλογος τῆς προσοχῆς⁴. Ὅθεν φανερόν ὅτι ἡ κατ' αἴσθησιν ἐμπειρία δὲν εἶναι πρὸς τὴν κατὰ νοῦν γνῶσιν περιττή. Βεβαίως αἱ αἰσθήσεις ἐδόθησαν ἡμῖν, ὡς εἴρηται, οὐχὶ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀλλὰ πρὸς θεραπείαν καὶ διατήρησιν τοῦ σώματος· πλὴν ὅμως συντελοῦσιν ἐμμέσως εἰς τὴν γνῶσιν διὰ τῆς διεγέρ-

« καθολικοῦ ὄντος » (αὐτ. 3, 2, 6).

1. Ἐνθ. ἄνωτ. 3, 2, 1 καὶ 6. Entret. sur la mét. 5, 5).

2. Mais il faut bien remarquer, qu'on ne peut pas conclure, que les esprits voyent l' e s s e n c e d e D i e u, de ce qu'ils voyen toutes choses en Dieu... (αὐτ. 3, 2, 6).

3. Καίπερ βλέποντες πάντα ἐν τῷ θεῷ, δὲν βλέπομεν ὅμως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, καθ' ὅνπερ τρόπον βλέποντες τὰ πράγματα τὰ ἀπεικονιζόμενα ἐν τῷ κατόπτρῳ δὲν βλέπομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. (αὐτ. Éclaircissem. 1).

4. Recher. de la vérité. Éclaircissem. 2. Méd. chrét. et mét. 3, 2, 3, 10. 5, 3. Traité de la nature 2, 37.

σεως τῆς προσοχῆς. Ἐὰν δηλαδή ὑποπέση τι εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, τοῦτο χρησιμεύει ὡς εὐκαιρος ἀφορμὴ ὅπως τρέψωμεν τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν ἐν τῷ θεῷ ἀντίστοιχον ἰδέαν καὶ μάθωμεν αὐτήν¹.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀφοῦ δηλαδή πάντα καὶ δὴ καὶ τὰ σώματα γινώσκουμεν μόνον διὰ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν τῶν ἐν τῷ Θεῷ, ἐρωτᾶται εὐλόγως, πῶς βεβαιούμεθα ὅτι ὑπάρχουσιν ἐκτὸς ἡμῶν σώματα². Δύναται μὲν τις—ἀποκρίνεται ὁ Μαλεβράγγιος—νὰ παρατήρησῃ μετὰ τοῦ Καρτεσίου ὅτι ἐνθεν μὲν τὰ ἡμέτερα αἰσθήματα καὶ ἡ φυσικὴ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰ εἰς ἐξωτερικὰ σώματα ὡς αἷτια αὐτῶν, ἐνθεν δὲ καὶ μάλιστα ἡ θεία ἀληθευτικότης, μαρτυροῦσι τὴν πραγματικὴν τῶν σωμάτων ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἡ ἀπόδειξις αὕτη δὲν εἶναι ἀποχρῶσα καὶ ἀναμφίλεκτος, τότε δὲ μόνον θὰ ἐβεβαιούμεθα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν σωμάτων, ἐὰν εἴχομεν ῥητὴν θείαν μαρτυρίαν, εἰς ἣν ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν· διότι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρία εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς ἀποκαλύψεως, καταλήγει ὁ φιλόσοφος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν σωμάτων βεβαιούμεθα ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως, ἥτις ὄντως προὑποθέτει καὶ διδάσκει τὴν ὑπαρξιν κόσμου σωματικοῦ. Ὡστε ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βεβαιότης στηρίζεται οὐχὶ ἐπὶ ἀποδείξεως ἀλλ' ἐπὶ τῆς πίστεως³.

3. Ψυχολογία καὶ φυσική. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ περὶ φύσεως φιλοσοφίᾳ, ἀκολουθεῖ ὁ Μαλεβράγγιος πιστῶς τῷ Καρτεσίῳ. Ἡ ψυχὴ εἶναι, λέγει, ἀπλῆ ἔχουσα φύσιν μόνον τὴν νόησιν καὶ γινώσκουσα ἑαυτήν, ὡς ἤδη εἶδομεν, διὰ τῆς αὐτογνωσίας. Ἡ δὲ ἰδέα αὐτῆς περιέχει τοσαύτην ὠραιότητα καὶ ἀλήθειαν, ὥστε ἐὰν ἠδύνατο ἡ ψυχὴ νὰ ἐποπτεύσῃ ἑαυτήν ἐν τῷ ἀρχετύπῳ, θὰ ἐξέπλήττετο καὶ δὲν θὰ ἤθελε νὰ νοῆ ἄλλα⁴. Ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς γνώ-

1. Αὐτ. 1, 7 καὶ 9. 3, 2, 3. Méd. chrét. et mét. 9,17.

2. Τὴν ἐνστασιν ταύτην ἠγειρεν, ὡς λέγεται, ὁ Βερκελέϊος κατὰ τὴν πρόσθεν μνημονευθεῖσαν μετὰ τοῦ Μαλεβραγγίου, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὀμιλίαν. Τοιαύτην δὲ ἀντίρρησιν προέβαλεν ἐν ἐπιστολαῖς ὁ ἄλλοτε μαθητῆς τοῦ Γάλλου φιλοσόφου μαθηματικὸς Mairan.

3. Rech. de la vérité. Éclair. 6, 4. Entret. sur la mét. 6, 5-8.

4. Méd. chrét. et mét. 9, 20 καὶ 21. «Ἐὰν εἶχες—λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὴν

σεως ἢ ψυχὴ γινώσκει ἑαυτὴν ἀνεπαρκῶς καὶ δὴ καὶ γινώσκει τὰ ἄλλα τελειότερον ἢ ἑαυτὴν καὶ μόνον ἐν τῷ ἐπέκεινα βίῳ μέλλει νὰ λάβῃ σαφῆ ἑαυτῆς ἐπίγνωσιν¹. Ἔχει δ' ὅμως καὶ νῦν τοσαύτην περὶ ἑαυτῆς γνῶσιν, ὥστε νὰ εἶναι βεβαία ὅτι οὐσιωδῶς διαφέρει τοῦ σώματος καὶ ὅτι νοητικὴ οὐσα ὑπάρχει ἐλευθέρως καὶ ἀθάνατος².

Ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ φύσις τοῦ σώματος εἶναι ἡ ἕκτασις· ψυχὴ ἄρα καὶ σῶμα εἶναι οὐχὶ ἀπλῶς διάφοροι ἀλλ' ἀντίθετοι οὐσίαι³. Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἐν αὐταῖς πολλαπλῆ ἀναλογία· ὅπως τῆς ὕλης (τοῦ σώματος) ἡ φύσις εἶναι ἡ ἕκτασις, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἡ φύσις εἶναι ἡ νόησις· καὶ ὅπως ἡ ὕλη ἔχει δύο ιδιότητες, τὴν τοῦ δέχεσθαι διαφόρους μορφὰς καὶ τὴν τοῦ κινεῖσθαι, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἔχει δύο ἀντιστοιχοῦς δυνάμεις, τὴν τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τὴν τοῦ βούλεσθαι⁴.

Σχέσις σώματος καὶ ψυχῆς. Μόνη δρῶσα αἰτία ὁ θεός. Ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴ εἶναι οὐ μόνον

ψυχὴν—σαφῆ ἐννοίαν σεαυτῆς, ἐὰν ἔβλεπες ἐν ἐμοὶ τὸ ἀρχέτυπον τοῦτο πνεῦμα, καθ' ὃ ἐμορφώθης, θὰ ἀνεκάλυπτες, κατὰ τὴν παρατήρησιν, τόσας ὠραιότητας καὶ τόσας ἀληθείας, ὥστε θὰ παρημέλεις πάντων τῶν καθηκόντων ».

1. Méd. chrét. et mét. 9, 21. "Ἄν καὶ εἴμεθα ἀδαμαντίνως πεπεισμένοι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν μᾶλλον ἢ τοῦ σώματος, ὅμως τελειότερον γινώσκουμεν τὴν φύσιν τοῦ σώματος ἢ τὴν τῆς ψυχῆς. Συμφωνῶν δὲ τοῖς μαθηματικοῖς φυσικοῖς ὁ φιλόσοφος ἐγνωμάτευεν ὅτι γινώσκουμεν ἐπιστημονικῶς τὰ σώματα, ὅταν προσδιορίσωμεν αὐτὰ ποσοτικῶς καὶ μετατρέψωμεν τὰς ἐν τοῖς αἰσθήμασι ποιοτικὰς διαφορὰς εἰς διαφορὰς μεγέθους.

2. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς γινώσκεται ἐκ τοῦ ἀύλου καὶ τῆς ἀπλότητος τῆς οὐσίας αὐτῆς. (Rech. de la vér. 4, 2.).

3. Αὐτ. 3, 2, 10. « L'esprit et le corps, la substance, qui pense, et celle, qui est étendue, sont deux genres d'êtres tout-à-fait différents et entièrement opposés ; ce qui convient à l'un, ne peut convenir à l'autre ».

Σῶμα καὶ ψυχὴ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι δύο διάφοροι οὐσίαι, ζῶσαι διάφορον ἑκατέρα ζωὴν. Οἱ λόγοι τῆς τριαύτης ἐκδοχῆς εἶναι ὅμοιοι πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου προσαγομένους. (αὐτ. 2, 4, 3. 2, 5, 1. Méd. chrét. et mét. 6, 8).

4. Ἡ μὲν διάνοια ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πρώτην, ἡ δὲ βούλησις πρὸς τὴν δευτέραν ιδιότητα τῆς ὕλης (αὐτ. 3, 1, 1. 3, 2, 7. 1, 1.).

διάφοροι ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι οὐσίαι, οὐδετέρα τούτων ἐπιδρᾶ ἐπὶ τὴν ἑτέραν· οὔτε ἡ κίνησις τοῦ σώματος ποιεῖ τὴν αἴσθησιν τῆς ψυχῆς οὔτε ἡ ἔννοια καὶ βούλησις τῆς ψυχῆς παράγει τὴν κίνησιν τοῦ σώματος¹. Ἐπάλληλος δηλαδὴ ἐπίδρασις, ὡς συνήθως πιστεύεται, ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι ἀνυπόστατος· ἡ δὲ παρατηρουμένη ἐν αὐτοῖς παραλληλία καὶ ἀντιστοιχία ὀφείλεται εἰς τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τοῦ θεοῦ, ὅστις ἐδημιούργησε τὰς οὐσίας καὶ μόνος αὐτὸς κινεῖ ταύτας². Ὁ θεὸς λοιπὸν ἄγει εἰς συνάφειαν ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ τοῦτο ποιεῖ κατὰ τὸν νόμον τῆς εὐκαιροῦ ἀφορμῆς. Ἐὰν δηλαδὴ γίνηται ἐν τῷ σώματι κίνησις, αὕτη εἶναι τῷ θεῷ εὐκαιρος ἀφορμὴ τοῦ νὰ διεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ ἀνάλογον παράστασιν· ἐὰν δὲ πάλιν ὑπάρχη εἰς τὴν ψυχὴν ἡ βούλησις πρὸς κίνησιν τοῦ σώματος ἢ μέλους τινὸς αὐτοῦ, ἡ βούλησις αὕτη χρησιμεύει εἰς τὸν θεὸν ὡς εὐκαιρος ἀφορμὴ, ὅπως παραγάγῃ ἀντίστοιχον κίνησιν τοῦ σώματος³.

Καὶ οὐ μόνον δὲν ἐπιδρᾶ τὸ σῶμα ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα ἐπὶ τὸ σῶμα, ἀλλ' οὔτε σῶμα ἐπιδρᾶ ἐπ' ἄλλο σῶμα οὔτε πνεῦμα ἐπ' ἄλλο πνεῦμα. Ἐν ἄλλοις λόγοις οὐδὲν δημιουργημάτων δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' ἄλλο⁴. μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δρῶσα αἰτία ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντι κόσμῳ⁵, αἱ δὲ φυσικαὶ λεγόμεναι αἰτίαι εἶναι ἀπλῶς εὐκαιροὶ ἀφορμαὶ πρὸς ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ⁶. Ἐάν, ἐπὶ παρα-

1. Rech. de la vér. 6, 2, 2. Méd. chrét. et mét. 6, 7 ἐξ.

2. Αὐτ. 5, 6, 8. 6, 2, 3.

3. Αὐτ. 5, 1. Méd. chrét. et mét. 11, 15. Entret. sur la mét. 12, 5 ἐξ.

Τοιαύτη εἶναι, λέγει, ἡ ἀληθὴς σχέσις τῶν δύο ἀντιθέτων οὐσιῶν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη τελεῖται κανονικῶς, προερχόμεθα εἰς τὴν δοξασίαν ὅτι συμβαίνει ἐπάλληλος ἐπίδρασις σώματος καὶ ψυχῆς (αὐτ. 3, 2, 6).

4. Τὴν δύναμιν τοῦ κινεῖν τὰ σώματα δὲν μεταβιβάζει ὁ θεὸς εἰς κατώτερα πνεύματα (ἀνθρώπους ἢ ἀγγέλους). Διότι οὕτω θὰ ἐποίει αὐτὰ παντοδύναμα· ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν δημιουργεῖ θεούς. Καὶ ἂν δ' ἐγένετο τοιαύτη μεταβίβασις, πάλιν αἰτία τῆς κινήσεως πραγματικὴ θὰ ἦτο ὁ θεός. (αὐτ. 6, 2, 3).

5. Αὐτ. 3, 2, 3. 6, 2, 3. Méd. chrét. et mét. 5, 14.

6. «Ἡ φυσικὴ αἰτία δὲν εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς αἰτία ἀλλὰ μόνον ἡ εὐκαιρος ἀφορμὴ (une cause occasionnelle), ἥτις παρακινεῖ τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τρόπον». (αὐτ. 6, 2, 3).

Ποιητικὴ αἰτιότης δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς τὸ σῶμα οὔτε εἰς τὸ πνεῦμα· κατ'

δείγματος, σφαῖρα κινουμένη προσκρούη εἰς ἑτέραν ἡρεμοῦσαν καὶ προσκρούσασα κινήση αὐτήν, αἰτία ἀληθῆς τῆς κινήσεως δὲν εἶναι ἡ σφαῖρα ἐκείνη, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ στερεῖται τῆς δυνάμεως τοῦ κινεῖσθαι, ἀλλ' ὁ πάσης κινήσεως αἷτιος, ὁ Θεός· ἡ τῶν δύο σφαιρῶν σύγκρουσις εἶναι μόνον φυσικὴ ἀφορμὴ, εὐκαιρία (*occassion*), ὅπως ὁ θεὸς ἐπιτελέση τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν, ἣτις ὑπάρχει ἡ καθολικὴ πάντων αἰτία¹.

Τούτων οὕτως ἐχόντων πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντα δὲν εἶναι φυσικὰ ἐπακολουθήματα τῶν πραγμάτων ἀλλ' ἐκδηλώσεις τῆς ἀπείρου καὶ αἰδίου ἐνεργείας τοῦ θεοῦ². Εἶναι δὲ ἡ τοῦ θεοῦ ἐνεργεια οὐχὶ αὐθαίρετος καὶ ἀσταθῆς, ἀλλ' ὁμοειδῆς καὶ σταθερά, σύμφωνος πρὸς νόμους ἀπλοῦς καὶ γενικοῦς καὶ ἀξίους τῆς θείας σοφίας καὶ παντοδυναμίας. Οἱ νόμοι οὗτοι, ἀπαξ διὰ παντὸς κατὰ τὴν θείαν βούλησιν καθορισθέντες, εἶναι οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ νόμοι, ἀναγόμενοι πάντες εἰς ἓνα μόνον, τὸν νόμον δηλονότι τῆς εὐκαιροῦ ἀφορμῆς, καθ' ἣν ὁ θεὸς ἐνεργεῖ πάντα³. Ὁ θεὸς λοιπὸν εἶναι ἡ μόνη δρῶσα αἰτία καὶ ἐνεργεῖ πάντα· κινεῖ τὰ σώματα καὶ φωτίζει τὰ πνεύματα. Τὰ πνεύματα ἐξαρτῶνται ὅλως ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν νοοῦσιν οὐδέν· πᾶσαν ἐννοίαν καὶ πᾶσαν γνῶσιν λαμβάνουσι

ἀκολουθίαν δευτερεύουσαι αἰτίαι εἶναι ἀνύπαρκτοι (*Causae secundae non agunt*). *Entret. sur la mét.* 4, 11.

¹ Αποκλειομένων τῶν αἰτιῶν τούτων πᾶσαι αἰ κινήσεις ἀνάγονται εἰς τὸν θεόν, μηδ' ἐκείνων ἐξαιρουμένων, αἷτινες γίνονται παρὰ τὴν τάξιν καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ : « *Enfin c'est l'auteur de notre être, qui excute nos volontès, « semel jussit, semper paret* ». Il remue même notre bras, lors que nous nous en servons *contre ses ordres* » (*Rech. de la vér.* 6, 2, 3).

1. Ἄρνούμενος τὴν ἀναγκαίαν συνάφειαν τῶν φαινομένων ὁ Μαλεβράγγιος ἐγένετο πρόδρομος τοῦ Χιουμίου.

2. Ἡ γνώμη αὕτη κατάγεται μὲν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Καρτεσίου, συνάδει δὲ ὅλως πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Αὐγουστίνου.

3. *Méd. chrét. et mét.* 5, 15. 11, 14 καὶ 15. *Trait. de la nat.* 2, 3. *Rech. de la vér.* 6, 2, 3.—Ὅπως ἡ ἀληθῆς θρησκεία κηρύττει ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνος θεός, οὕτω καὶ ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία διδάσκει ὅτι ὑπάρχει μία μόνη αἰτία.

παρά τοῦ θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ φω-
τίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον¹.

Ἡ βούλησις ἐλευθερία. Ἀφοῦ ὁ θεὸς εἶναι ἡ μόνη
δρῶσα αἰτία, ὃ τὰ πάντα ἐνεργῶν καὶ κινῶν, ἔπεται προδήλως ὅτι
ἡ βούλησις δὲν εἶναι αὐτουργὸς δύνამις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀπλῶς
ἐπενέργεια τοῦ θεοῦ ἐν ἡμῖν. Ἡ βούλησις δηλαδή εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ
θεοῦ ἐμποιοῦμένη ἡμῖν φυσικὴ καὶ ἀδιάλειπτος κίνησις πρὸς τὸ
ἀπόλυτον ἀγαθόν, ὅπερ εἶναι αὐτὸς ὁ θεός². Ὁ θεός, ἀγαπῶν ἑαυτόν,
ἐντυποῖ ἡμῖν παραπλησίαν τῇ ἑαυτοῦ ἀγάπην φυσικὴν καὶ συνεχῆ,
ἐμποιῶν ἡμῖν κλίσεις πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν καὶ τὴν καθολικὴν
εὐδαιμονίαν³. Ἀλλὰ δύναται ὁ ἄνθρωπος τὴν πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀ-
γαθόν κλίσειν νὰ καθορίσῃ κατ' ἰδίαν γνώμην, τουτέστι, νὰ στρέψῃ
τὴν κλίσειν πρὸς τὰ μερικὰ καὶ ἥκιστα εὐάρμοστα ἀγαθὰ⁴. ἐν τού-
τῳ δ' ἐγκεῖται ἀκριβῶς ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ⁵.

Βεβαίως ἡ βούλησις ἔχει τι ἐλατήριον καὶ ἐν τέλει φέρεται
πρὸς ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ὅπερ ὁ νοῦς ὑποδεικνύει ὡς ἀ ν ὴ τ ε -

1. Ἐὰν ἐρωτήσωμεν νῦν, διατι ὁ θεὸς συνῆψε πρὸς ἀλλήλας οὕτω διαφό-
ρους οὐσίας, ὡς εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, θὰ λάβωμεν τὴν ἀπόκρισιν ὅτι τοῦτο
ἐγένετο χάριν τῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθωρισμένης τάξεως. Αὕτη ἀπῆτει ὅπως ἡ
ψυχὴ δοκιμάσθῃ καὶ ὑποστῇ τὴν θυσίαν τῆς αὐταπαρνησίας, δι' ἧς νὰ λάβῃ ὡς
ἀμοιβὴν τὴν μακαριότητα (Méd. chrét. et mét. 11, 6. 7. 9. 12.).

2. Rech. de la vér. 1, 1, 1. 3, 1. 4, 1, 3. Trait. de la nat. 3, 1. « Le
mouvement naturel et continuuel de l' âme vers le bien en general, vers
le bien indeterminé, vers Dieu, c'est ce que j'appelle volonté ».

3. Αὐτ. 1, 1 - 5. 2, 5, 1. 4, 1, 2 - 5.

4. Αἱ κοιναὶ εἰς τὰ καθαρὰ πνεύματα τάσεις τῆς ψυχῆς αἰ σύμφωνοι πρὸς
τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ὀνομάζονται φυσικαὶ κλίσεις (inclinations na-
turelles)· αἱ δὲ τάσεις αἰ γινόμεναι τῇ ψυχῇ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀσυνήθων κινήσεων
τῶν ζωτικῶν πνευμάτων, καλοῦνται πάθη (passions) (αὐτ. 5, 1 καὶ 5.
Πρβλ. καὶ 6, 2, 3).

5. « Ἡ δύναμις τοῦ ἀγαπᾶν ἢ μὴ ἀγαπᾶν τὰ μερικὰ ἀγαθὰ, ἡ οὐχὶ ἀκατανί-
κητος, ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τῇ κινήσει τῇ ἀγούσῃ τὰ πνεύματα εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς
ὃ,τι δὲν φαίνεται αὐτοῖς ὅτι ἐμπεριέχει πάντα τὰ ἀγαθὰ—ἡ δύναμις, λέγω,
αὕτη ἡ οὐχὶ ἀκατανίκητος εἶναι ἐκείνη, ἣν καλῶ ἐλευθερίαν (Traité
de la nat. 3, 3. Πρβλ. Rech. de la vér. Éclairc. 1, 1. 4, 1).

ροῦ ἀγαθὸν ἢ μεῖζον αὐτῷ εὐαρέστησιν. Διὸ καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἐλευθερίαν. Πλὴν ὅμως δύναται ἡ βούλησις νὰ ἀναστρίψει τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς, ὅποτε ἐνδέχεται νὰ ἀνεύρη λόγους, οἵτινες τὸ θεωρηθὲν πρότερον ὡς μεῖζον ἀγαθὸν θὰ ἐμφανίσωσιν ὡς ἕλαττον, ἢ καθόλου θὰ ἀποστρέψωσιν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς παραστάσεως τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου καὶ θὰ τρέψωσιν εἰς ἕτερον ἀγαθόν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δυνάμει τῆς βουλήσεως τοῦ νὰ ἀναστρίψει τὴν συγκατάθεσιν καὶ ἀπόφασιν αὐτῆς, ἔγκειται ὁ κύριος πυρὴν τῆς ἐλευθερίας¹.

Εἰ καὶ καταβάλλει ὁ Μαλεβράγγιος πᾶσαν σπουδὴν, ὅπως δικαιολογήσῃ τῆς βουλήσεως τὴν ἐλευθερίαν, ἐξ ἧς δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ πλάνη καὶ ἡ ἁμαρτία², ὅμως ἡ ἐλευθερία ἠκιστα συναρμόζεται, μᾶλλον δὲ ἀντιμάχεται πρὸς τὴν θεμελιώδη τοῦ φιλοσοφήματος ἀρχήν, καθ' ἣν πάντα προέρχονται ἐκ τῆς μόνης δρώσης αἰτίας, τοῦ θεοῦ³. Τῆς δυσχερείας δ' ἔχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ἐπίγνωσιν, διὸ καὶ ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι μυστήριον (*la liberté est un mystère*).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἀνάλογοι δὲ πῶς πρὸς τὰς ὄντολογικὰς καὶ γνωσιολογικὰς, εἶναι αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι.

4. Ἡ θικὴ. Τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν καὶ ὁ κύριος πάσης

1. Rech. de la vér. Éclairc. 1. Méd. chrét. et mét. 6, 19.

2. Πλάνη μὲν γεννᾶται, ὅταν κατ' αἰσθησιν εἰκόνες θολῶσι τὰς ἐννοίας τοῦ νοῦ ἁμαρτία δὲ, ὅταν πρὸς τὰς διανοητικὰς κλίσεις συνάπτονται τὰ κατ' αἰσθησιν πάθη. Ὁ ἄνθρωπος, ἔνεκα τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ὑπόκειται εἰς τὴν αἰσθητικότητα καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν τῶν παραστάσεων. Ἐνέχεται δὲ εἰς τὴν σφαλερὰν κρίσιν ἡ βούλησις (καθὰ ἐφρόνει καὶ ὁ Καρτέσιος). Ἐνθ. ἄνωτ. 4, 1. (Περὶ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως διαλαμβάνει ὁ φιλόσοφος διεξοδικῶς πρβλ. Rech. de la vér. Éclairc. 1, 5, 2, 7. 4, 5. Méd. chrét. 13, 6. 14, 5 κ.ἄ.).

3. Ἐν φιλοσοφήμασιν, οἷα, φέρ' εἰπεῖν, τὸ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τὸ τοῦ Μαλεβραγγίου, καθ' ἃ ὁ θεὸς εἶναι ἡ μόνη πάσης ἐνεργείας αἰτία, οὐδεμίαν ἔχει πράγματι θέσιν καὶ εἶναι πάντῃ ἀδιανόητος ἡ ἐλευθερία καὶ αὐτοτέλεια οἰασδῆποτε πεπερασμένης ὑπάρξεως.

προσπαθείας σκοπὸς εἶναι ὁ θεός¹. Αἱ δὲ πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους ἀγαθὰ τάσεις εἶναι μόνον περιορισμοὶ τῆς κυρίας ἐκείνης καὶ καθολικῆς τάσεως τῆς πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν². Ἡ περὶ ἀρετῆς διδασκαλία ὑφηγεῖται ἡμῖν τὸ γενικὸν καθῆκον τὸ προωρισμένον ὅπως κανονίζῃ τὸν ὅλον βίον. Τὸ καθῆκον δὲ τοῦτο εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν λόγον καὶ τὴν τάξιν, ἧτις εἶναι ὁ νόμος τοῦ θεοῦ³. Ἡ ἀγάπη τῆς τάξεως εἶναι ἡ θεμελιώδης ἀρετὴ, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι. Ἀπαιτεῖ δὲ ἡ τάξις, ὅπως ἀγαπῶμεν, εἴπερ τι ἄλλο, τὸν θεὸν ὡς τὸ ὑψιστον ἀγαθόν⁴ ἀπαιτεῖ δὲ προσέτι ὅπως ἀγαπῶμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους, ἧτις ὅμως ἀγάπη πρέπει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην ἀγάπην καὶ ἀναφέρηται εἰς αὐτήν· διότι ἄλλως εἶναι πλημμελής καὶ ἐπίμεμπτος ἀγάπη⁵. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ τῆς τάξεως ἐγκείται ἡ διατήρησις ἡμῶν καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ ἴδιον ἡμῶν καὶ τὸ τῶν ἄλλων ἀληθινὸν συμφέρον, διότι πάντα ἔχουσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐν τῷ θεῷ· τὰ ἐπὶ μέρους ἀγαθὰ πάντα εἶναι πρέπον νὰ ἀγαπῶνται μόνον ὡς μέρη τῆς θείας τάξεως⁶. Εὐλόγον δ' εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἀγάπην

1. « Ὁ Θεὸς παρέχει εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ οὐδένα ἄλλον κύριον σκοπὸν ἢ ἑαυτὸν » κατευθύνει πάντα πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐμποιεῖ εἰς ταῦτα τὴν πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν ἀγάπην. (Rech. de la vér. 4, 1).

2. Ἀγαπῶντες τὸν θεὸν ἀγαπῶμεν παρ' αὐτὸν καὶ ἄλλα· ἐὰν μὴ ἡγαπῶμεν τὸν θεὸν ἢ ἐὰν μὴ εἴχομεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐντετυπωμένην ἀγάπην ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐκείνου, οὐδὲν θὰ ἡγαπῶμεν καὶ οὐδὲν θὰ ἐπεθυμοῦμεν· κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἡμεθα ἄνευ βουλήσεως (αὐτ. 5, 1).

3. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει κοινωνίαν πρὸς τὸν θεόν· ὅταν τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐποπτεύῃ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἠνωμένον μετὰ τοῦ θεοῦ, κατέχει αὐτόν. Ἐκ τῶν ἀληθειῶν, ἃς γινώσκει ὁ θεός, δύναται νὰ γινώσκῃ τινὰς καὶ ὁ ἄνθρωπος· τὴν τάξιν, ἣν θέλει ὁ θεός, δύναται νὰ γινώσκῃ καὶ νὰ θέλῃ, ἐν μέρει, καὶ ὁ ἄνθρωπος. Τὸ πνεῦμα δ' ἡμῶν βλέπει ἐν τῷ θεῷ τὰς αἰδίους ἀναφορὰς τῶν ἰδεῶν· ὅθεν πηγάζει καὶ ἡ ἠθικὴ. Μεθ' ὅσης σαφηνείας ἐνορῶ ὅτι $2 \times 2 = 4$, μετὰ τόσης ἐνορῶ ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι κρεῖττον τῆς ὕλης ἢ ὅτι ἀξιολογώτερον τοῦ λίθου εἶναι τὸ ζῶον καὶ πάλιν τούτου ἀξιολογώτερος ὁ ἄνθρωπος (αὐτ. 6, 1, 5. 5, 5.).

4. Méd. chrét. 4, 4 καὶ 5. 5, 4.

5. Αὐτ. 4, 5.

6. Ὁ Μαλεβράγχιος εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἡ προσπάθεια τῆς βουλήσεως